

Замість вступу

Коли свого часу я писав «Репринти», то все намагався уявити, як жилося під час окупації тодішнім херсонцям. Читав спогади, окупаційну газету «Голос Дніпра» (в ній особливо цікавили приватні замітки). А от ніколи не думав, що доведеться і самому стикнутися з окупацією. Несповідимі, як то кажуть, шляхи Господні.

Мені багато хто казав, щоб я обов'язково написав книжку про рашистську окупацію. Проте, чесно зізнаюся, що тяги або натхнення до того я ніколи не відчував. Перші дні навіть руки просто опускалися. Може, збоку це було непомітно, але стан був, м'яко кажучи, пригніченим.

До цього я відносно активно вів свою сторінку на Фейсбуці. Але з початком вторгнення не міг нічого путнього написати. Тож яка мова про книжку... Та і думок у мене тоді подібних не було... Спочатку...

Десь наприкінці березня я таки спробував почати щось писати. Думав узяти таку собі узагальнену особу, в якій би втілив образ пересічного херсонця... Навколо мене було достатньо людей, щоб це зробити — родичі, друзі, знайомі або просто перехожі, які випадково потрапили в поле мого зору. Я навіть придумав таку собі назву — «Я, Кальвадос та окупація».

Але згодом я відкинув обраний формат. Чомусь не пішло. Знаєте, коли не виходить, то ліпше не силувати себе, а перейти до пошуку іншого шляху.

Проте нариси я не видалив, не викинув. Залишив. І навіть викладу нижче, бо вони, вважаю, можуть показати вам ту атмосферу, в якій жили звичайні херсонці.

Отже, починалася перша глава так:

Четвер, 24 лютого, 2022 року

Кальвадос, щоб ви там чогось не подумали, — це мій кіт. Так, ім'я у нього незвичне. Сам же він, до речі, звичайнісінький вуличний кіт, який вирішив, що у венах має шляхетну кров, що його предки нібито пестувалися самими єгипетськими фараонами. І тому цей нахаба поведився відповідно до своїх котячих уявлень. Що стосується зовнішності, то він не був чимось примітним: пухнастий, товстенький, зі здоровезними міцними лапами, трохи надірваним правим вушком (це у нього було з того моменту, як я знайшов його ще малесеньким кошеним) та нахабними зеленими очиськами. Вуса навсібіч стирчать, немов гусарська гордість. Сам рудий-рудий, наче ірландець — ні плямки, ні смужечки. А характер — ох, який впертий! Ще й хитрий... Сам собі на умі.

А чому Кальвадос? Ну... я і сам не знаю. Думаю, вся справа у подарунковій пляшечці кальвадосу. З самої Франції! На її етикетці красувався якийсь дядько у смугастому рудуватому ковпаку. От якби домалювати йому ще вуса, вушка, носик — викапана копія мого kota. Та і колір того напою відповідний... І смак своєрідний...

Так ось все те і переплелось дивним чином у моєму мозку, давши поштовх до появи імені хатнього улюбленця — Кальвадос. Тут тобі і шляхетність, і міцність, і характер, і навіть колір!

Ім'я, звичайно, трохи довгувате. І коли я серджуся на kota, то називаю його дещо скорочено — Вадос. Він не ображається. Просто сідає на свою дупцю, скрутивши на підлозі хвіст рогаликом, та дивиться на мене професорським поглядом. Мовляв, чого горланиш? Заспокойся!

І згодом я таки заспокоююся. А він наче прощає мене — вилазить на руки та голосно муркоче.

Ось так ми з ним і співіснуємо.

Того клятого лютневого ранку Кальвадос стрибнув мені на груди. Спав я чомусь поганенько, і від неочікуваного «нападу» kota аж сіпнувся. Тихенько вилаявшись, я почав рефлекторно його погладжувати. Він розташувався на грудях, воркочучи, немов трактор. Я спробував розліпити повіки і раптом зауважив дивне світло на стелі.

Виявляється, то світився екран телефону, який лежав на столі поряд із ліжком. Певно, надійшло якесь повідомлення чи ще щось на кшталт того. На ніч я вимкнув звукові сигнали, щоб не заважали своїм дзеленчанням мені спати, бо останнім часом телеграм-канали чи повідомлення з Вайберу та Месенджеру мене дратували. В них не було нічого приємного.

За кілька секунд екран телефону почав тухнути, і я знов заплющив очі, збираючись зануритися у сон. Але крізь тонку шкіру повік пробилуся нове світло — ще одне повідомлення.

— Бляха! — тихо лаявся я, погладжуючи Кальвадоса. — Не спиться комусь, строчать ті новини.

Екран довго не згасав. А це означало, що повідомлень було більше, ніж одне.

Я ліниво потягнувся до телефону, мружачись від сліпучого світла екрану. На дотик його розблокував, намагаючись глянути на повідомлення.

А їх справді було багато. Телеграм, Вайбер... якась SMS-ка...

Розрізнити хоч якісь написи було важко. Я ледь тиснув пальцем, і десь з четвертого разу нарешті відкрив «Х#йовий Херсон».

«БУДІТЬ РОДИЧІВ, ДРУЗІВ», — значилося великими літерами. Повідомлення було розміщено о 5:21. А вже о 5:26 додавалось інше: «Почався рух з боку Криму. Флот РФ почав рух».

Я зігнав Кальвадоса та присів на ліжку. Сон змило, наче звідкись налетіло цунамі. Я одразу почав гортати сторінки інших каналів, читати новини.

«Атакований... ППО... наступ... противник... ЗСУ...», — ці слова, мабуть, єдині, які залишалися в мозку. Погляд стрибав з рядка на рядок, пробігався по реченням, але я був наче сліпий, глухий, бозна ще який — бо не міг зрозуміти ані слова з написаного.

Навколо розуму вибудувалася неприступна захисна фортеця, яка не пропускала всередину нічого, захищаючи мою свідомість від зовнішньої атаки... Атаки жахливих новин...

Я розвернувся, спустив ноги з ліжка. Рефлекторно потягнувся до пульта, увімкнув телевізор. Дикторка на екрані схвилювано щось розповідала. Я кілька хвилин дивився на її обличчя, на губи, які рухалися, виговорюючи слова, проте знов нічого не чув... не розумів...

Ні! Навіть не зовсім так. Я розумів... Так, я розумів, що щось відбувається... Щось недобре... Але чомусь не сприймав почуте, прочитане... Нічого не сприймав. Я навіть намагався не думати. Так, певно, було легше подолати шок.

«Шок! Точно... У мене ж шок! — це була єдина більш-менш твереза думка, яка прокинулася у сплячому розумі.

Стало відразу легше. — Шок... шок... Це просто шок... Зараз все минеться... Все стабілізується... Так?» — бурмотів я, встаючи на ноги та міряючи кроками кімнату.

Кальвадос сидів на бильці, дивився на мене, наче на божевільного.

— Хочеш їсти? — спитав я у нього. І тут же взув капці й рушив на кухню.

— Що відбувається? — розмовляв я сам із собою. — Ти розумієш, що відбувається?

Але здається, я все одно нічого не розумів.

Пригадалась минулорічна бесіда з Антохою — моїм старим шкільним товаришем. Він викладав психологію десь у Дніпрі. Того дня приїхав до Херсону, до батьків, і ми з ним випадково зустрілися в центрі. Слово за слово — й зав'язалась бесіда. Сіли ми з ним у кафе попиту кави, побалакати тісніше. І вже не пам'ятаю, чого зайшли про те говорити — про сприйняття оточуючого нас світу — але все ж заговорили.

— Людський мозок не терпить «білих плям»! — діловито казав Антоха, усміхаючись у свою пухнасту світлу бороду. — Будь-які пробіли в інформаційному полі ми заповнюємо власними міркуваннями... поясненнями... навіть чутками. І дуже рідко намагаємось справді докопатися до істини.

— А мені здається, що людський мозок взагалі працює якось вибірково. Що схоче, те і візьме з того інформаційного поля. А інше проігнорує.

— Так... так, — погоджувався мій товариш. — Є і такий нюанс... Знаєш, як первісні люди реагували на смерть своїх родичів?

— Цікаво, і як?

— Коли хтось помирав, то він просто припиняв існувати для племені, — Антоха задумливо втупився кудись вгору. — От була людина, — почав він якимсь замогильним голосом, — первісна... Ходила собі, жила... їла... полювала... А тільки-но припинила дихати... померла... так всі інші просто стирали її зі свого інформаційного поля.

— Тобто? Ігнорували факт її існування?

— Хай так — ігнорували факт!

— Та ну! Нісенітниця якась!

— На жаль, ні. Смерть для всіх була шоком! І пояснити її ніхто не міг. Тому найліпшим варіантом, щоб не збожеволіти у цьому світі, людський мозок і обирав «стирання». До речі, і сучасна людина не так далеко пішла від своїх предків. Наш мозок теж має захисні механізми...

«Отже, мій розум зараз, виходить, теж ввімкнув оцей механізм. І він просто не пускає до себе ніяких новин!» — чітко усвідомив я, відкриваючи пакетик «Віскаса».

Кальвадос замуркотів, з силою обтираючись о мої ноги. Він дочекався, коли я насиплю смаколик у залізну собачу миску (купив її якось на розпродажу, бо чомусь сподобалася саме вона, а не манірна котятча пластикова тарілка) та з жадібністю накинувся на корм.

— Що робити? — раз у раз запитував я, присідаючи на стілець. Знову взявся за телефон, пробігся по повідомленнях, зупинившись на робочому чаті. Судячи з усього, вже ніхто з наших не спав. Стрічка була розбурхана, інакше не скажеш. Вадим, наш водій-експедитор, котрому сьогодні вранці треба було їхати в Генічеськ, везти товар (і що він, певно, вже і почав робити), виклав якісь дивні світлини. Судячи з усього, це те, що він зараз бачив на своєму шляху.

«Це де?» «Що це?» «Охрініти!» — посипалося від колег. — «Це чия техніка? Наша?»

Я вдивлявся у фотографії, а мозок продовжував відмовлятися ідентифікувати хоч щось із них. Пробило його шкарлупу, тільки коли Ганнуса — наша бухгалтерка — виклала своє повідомлення: «Чотири вибухи!!!» А слідом фото багатоповерхівок на фоні хмар чорного диму за ними.

«Це де? У житлових районах?» — питав наш комірник.

«Чорнобаївка!» — послідувала відповідь.

«Мої з Миколаєва пишуть, що їх теж бомблять», — написав другий водій.

І потім тиша. Більше жодного повідомлення. Здається, всі, як і я, були шоковані.

«Що робити?» — думка жалила мозок, наче роздратована оса.

«Не знаєш? — прокинулася інша моя частинка. — Тоді роби все, як завжди».

Я запалив конфорку, поставив варитися каву. Потім приготував два бутерброди з паштетом.

«Напад... Російський напад... Невже наважилися атакувати? — варилося у мізках. — Та ну!»

«Ось тобі і «та ну»!» — уїдливо пирхнула інша моя частинка. — Ти чорний дим бачив? Це, по-твоєму, що таке?»

Кава голосно зашипіла, збігаючи густою піною з турки. Я кинувся перекривати газ, лаючись на свою неухважність.

Подальші дії були чисто рефлекторні — відточені кожна денними вчинками. Я навіть не помітив, як поснідав, як умився, почистив зуби, прибрав ліжко, вдягнувся. «Прокинувся» вже у напруженій позі, сидячи напроти телевізора.

«Куди це я зібрався?» — питаю у себе та чітко усвідомлюю, що планую йти на роботу.

Телефон різко завібрував, і на екрані з'явився напис «Батько».

— Привіт! — пролунало зі слухавки. — Ти де?

— Вдома... А ви де?

— Теж вдома. — Батько відкашлявся та сухо продовжив: — Чув?

— Так... Кажуть, бомбили Чорнобаївку.

— Угу... по військовій частині... — уточнив батько. Секундна заминка, а потім: — Каланчак вже захопили.

— Хто?

— Гм! З тобою все гаразд?

— Так... Хто захопив?

— Хто-хто — руські. Дуже багато техніки з боку Армянська...

— Звідки ти знаєш?

— Альона телефонувала.

Я вилаявся, нервово схопився та заходив туди-сюди по кімнаті.

— Гроші є? Запаси якісь є? — питав батько. — Води набрав у відра?

— Все норм... все є... — відповідав я чисто автоматично, навіть не задумуючись над питаннями. — А у вас?

— Та трохи запаслись.

— Ясно.

— Дивись, вони, певно, нанесли удари по крупних об'єктах...

— Хто?

— Та що з тобою? — отетерів батько. — Війна почалася! Ти що, й досі того не зрозумів?

— Зрозумів... зрозумів... — завоктав я.

— Так от, думаю, що вони б'ють зараз по військових частинах, складах... нафтосховищах... Не знаю, якщо це артпідготовка, тоді... тоді... тоді це може тривати довго.

— Артпідготовка?

— Так... так... Хоча мені здається, що це все ж попереджувальний удар. Типу показують силу.

— А потім?

— Господи!

— Ну добре, добре, не сердься...

— Зайвий раз на вулицю не виходь. Ясно?

— Та не маленький же!

— Ну добре. Давай, пізніше зателефоную.

Я важко зітхнув та заплющив очі. Кілька хвилин сидів, вирішуючи що робити.

У Вайбері щось характерно пікнуло. То прокинувся бос. Він спитав у всіх, як справи. А потім заявив, що зараз їде на офіс, і якщо комусь потрібно, то заздалегідь віддасть зарплату бажаячим. «Готівкою, — за секунду дописав він. А потім додав: — Сьогодні не працюємо. Як розберемося, що до чого, тоді вирішимо. Ніхто з водіїв нікуди не їде. Машини розвантажуюмо назад на склади».

Хтось натиснув «серденько» під його повідомленням, типу зрозумів та згоден. За кілька секунд натиснули й інші.

«Йти, чи не йти?» — вагався я, дивлячись на екран телефону. І натиснув «серденько».

Вже за п'ять хвилин вийшов із під'їзду. Ледь вибрався з дворів на вулицю, як наштотхнувся на купу перехожих. Одні бігли на стоянку по автівки. Інші до магазинів. До речі, біля входів до них вже збиралися черги. Були черги і біля банкоматів.

Я оминув натовп та покрокував пішки, вирішивши, що маршруткою зараз ліпше не їхати. По-перше, там, певно, буде народу більше, ніж людей. А по-друге... по-друге... По-друге, мені краще пройтися, розвіятися від дурнуватих думок.

До офісу десь хвилин двадцять п'ять ходу. Може, трохи більше. Я звернув за ріг, на Сенявіна, і наштотхнувся на купку поліціантів... з автоматами... Вони стояли біля будівлі Управління патрульної поліції, з дверей якої виносили якісь ящики та вантажили у автівки. Дорога була перегороджена. Ніякі машини сюди не пропускали.

Патрульні поглянули на мене та продовжили про щось тихо переговорюватися.

І ось тут десь вдалині залунала сирена. Я сіпнувся та розгублено зупинився.

— Це учбова! — кинув один з поліціантів.

— Що відбувається? — спитав я у нього.

Відповідь — абсолютне ігнорування. Кілька секунд я вдивлявся в патрульних, а потім покрокував далі.

Сирена напружувала. Упорядкованість думок знесло, наче вітром. Вони знов заборсалися в голові, намагаючись знайти своє місце.

До офісу я дістався на повному автопілоті. В приміщенні вже був бос, кілька водіїв та ще Олег — мій колега.

— Запаси зробиць! — діловито сказав бос, видаючи го-тівку. — І будьте мені на зв'язку.

Я взяв гроші й, навіть не перераховуючи, поклав їх до кишені.

— З тобою все гаразд? — бос нахилився, торкаючись долонею мого плеча.

— Та все норм.

— Ну, добре... Давай-но, чухай додому. Думаю, ліпше всім зробити запаси!

Я хитнув головою та вийшов назовні. Слідом вийшов і Олег.

— Ти зараз куди? — спитав він. Я почув, наскільки напружений його голос.

— Е-е-е... Мабуть, у супермаркет — «АТБ» чи «Фреш». Треба коту їжі купити.

— Коту? — Олег закліпав очима. — Ти собі щось візьми! Солі там... цукру... каші якісь... Сірники не забудь! Свічки.

— Ага... А ти що?

— Поїду зараз та заправлю повний бак.

— Навіщо?

— Ну ти, брате, чудний! Хай буде!.. Ладно, давай! Спешемось іще...

І Олег діловито побіг до свого «Опеля». Я було теж подумав, що треба збігати в гараж по свою автівку, але побачивши по ходу руху, які довжелезні черги на заправках, відмахнувся від цієї думки та все ж рушив до супермаркету.

Черга всередині була така величезна, що я наочно зрозумів вираз «Вавилонське велелюддя». Подібних черг не бачив з 14-го, та і то вони були в рази менші. Люди гребли все, що бачили. Набивали кошики, візки ледь не під саме небо. Особливо дивували мужики, котрі перш за все кидалися на спиртне: хтось горілку, хтось коньяк, хтось здоровезні паки пива. А ще цигарки.

Переді мною, десь третім або четвертим, стояв сивуватий чолов'яга, котрий переговорювався з кимось по телефону. Він жваво розповідав, що зараз їде з родиною на

дачу. От тільки дещо візьме у магазині та рушить геть. (Це «дещо» було пузатою півлітрівкою «Немирова».)

Я, чесно кажучи, не знав спочатку, що і брати. Ходив серед напівпорожніх полиць, поки не дістався котяче-собачого відділу. Тут же накидав собі десять пачок «Віскасу» для Кальвадоса. Потім постояв пару секунд та докинув ще з десяток. Наступними були макарони, пачка цукру, сіль... Сірники знайшов, вже коли стояв на касі — побачив їх на самій нижній полиці, та і то останню пачку. Хліба вже не було. Довелось взяти лаваш та якісь сухарики.

Додому повернувся десь за годину, відстоявши величезну чергу до каси, яка ледь рухалася.

Кальвадос зустрів мене в коридорі. Він сидів на килимку, дивлячись незмигтно та навіть при тому не нявкаючи. Начебто щось знав...

На цьому я і застряг. Більше жодного рядка в голову не приходило.

До речі, Кальвадоса я списав зі свого кота. З Фокса. Тут приховувати не буду. Інші ж збіги в книзі будуть випадкові. Зуб даю!

Що стосується взагалі першого дня, то я ніякими словами не можу передати усього того розпачу, жаху та безпорадності, які панували навколо. Розгубленість відчувалася у всіх, — навіть у тих, хто був «точно впевнений у майбутньому нападі раїсі». Все здавалось якимсь сном. Всі постійно зазирали до телефонів, читаючи новини з телеграм-каналів, або повідомлення у Вайбері, передивляючись відео підбитої руZZкої техніки, чи палаючих будівель... Все закрутилося якимсь калейдоскопом — якось швидко, якось дивно, незрозуміло.

Першого дня стрічка новин у Херсоні мала приблизно такий вигляд:

Х#йовий Херсон, 24 лютого
05:21

БУДІТЬ РОДИЧІВ, ДРУЗІВ

Х#йовий Херсон, 24 лютого
05:26

Почався рух з боку Криму. Флот РФ почав рух.

Х#йовий Херсон, 24 лютого
07:05

На заправках черги.

Х#йовий Херсон, 24 лютого
07:18

Чорнобаївка горить.

Х#йовий Херсон, 24 лютого
07:20

У Херсоні теж горить аеропорт.

КавунCity, 24 лютого
07:51

Друзі, не піддаємось паніці. Інформація про пожежу в херсонському аеропорті НЕ ПІДТВЕРДЖЕНА. Пожежу зафіксували в районі аеродрому в Чорнобаївці. Будь-ласка, вмикайте телеканали «Суспільне» або «Рада», заряджайте пристрої, складіть документи, речі першої необхідності, наберіть запаси води та їжі, яка добре зберігається, подбайте про ліки.
Ми на зв'язку.

Х#йовий Херсон, 24 лютого
08:50

МВС України опублікувало відео, як «російська військова техніка входить у країну» через Крим.